

ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ «ՄԱՍՆԱ ԾՈՒԵՐ» ԷՊՈՍՈՒՄ

Թամար Հայրապետյան

ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ,
Երևանի պետական համալսարան

Բանալի բառեր՝ *բանահյուսություն, հերոսավեպ, կոնֆլիկտ, ագրեսիա, հաշտարարություն*

«Մասնա ծոեր» հերոսավեպը բավական մանրամասն քննության է ենթարկվել բանագիտության և առասպելաբանության դիտանկյունից: Սույն հոդվածի նպատակն է չորս ճյուղերի սերնդակցությամբ կապված վիպական հերոսներին դիտարկել կոնֆլիկտային իրավիճակներում (երկվորյակներ, ծնողներ և զավակներ ընդհանրական հակամարտություն, յուրայինօտար էթնիկ տարբերակվածություն՝ կրոնական հատկանիշի ընդգծմամբ, հակառակորդի կողմից կանխամտածված սերնդագործություն, ագրեսիա՝ տեսակի, կենսական տարածքի ու ռեսուրսների, սննդային ստրատեգիաների նկատմամբ և այլն): Փորձ է արվել բացահայտել հերոսների՝ հակամարտությունից դուրս գալու և հաշտեցման հնարավոր եզրեր գտնելու կամ չգտնելու իրավիճակային, ռազմավարական ու մշակութային գործոնները:

Նախաբան. Մեր հնագույն վիպական ավանդությունն սկսվել է առասպելներով, և վաղնջական ընդհանուր հավատալիքների ու պաշտամունքի հիման վրա են ձևավորվել հայ էթնոսի կոնսոլիդացիան և վաղ պետական կազմավորումների ստեղծումը:

Հենց այդ ժամանակներից է սերել ցեղային որոշակի մշակույթ կերտող հերոսների դյուցազնացումը:

Առասպելի համաձայն՝ մեր անվանադիր նախնի Հայկը «օժտվում է ռազմի հատկանիշներով, կռվում օտար բռնակալների դեմ, հիմք դնում իր ցեղի կամ ցեղային միու-

թյան սահմանային տարածքներին»¹, իսկ «աշխարհակործան նախկին հրեշները վերածվում են մեր ցեղի անվտանգությանը սպառնացող պատմական անուններով թշնամիներին»²:

Այսպես, առասպելները տեղայնացել են, պատմականացել և վիպականացել են՝ համակցվելով Բաղդադի արաբական խալիֆայության (7-11-րդ դդ.), վերջինիս հաջորդած Եգիպտոսի կամ Սուրա մելիքների Էյուբական արաբ տիրակալների դեմ (12-13-րդ դդ.) մղած պայքարին³:

Մտորն կդիտարկենք դյուցազնաշրջանի չորս սերնդի հերոսների՝ ծննդից մինչև մահ կատարած արարքների և նրանց մղած ազատագրական պայքարի վիպական պատմությունը՝ ըստ համամարդկային ընդհանրական (универсалии) վարքի՝ կոնֆլիկտային (հակամարտական) և հաշտարարական դրսևորումների, որտեղ յուրայինները, լինելով իրենց տոհմի նախնիներ և վիպական տիեզերքի կերտողներ, արդարության և հանդուրժողականության համակեցական պատկերացումներով տոգորված, պատերազմ չեն հրահրում, արյուն հեղել չեն ուզում, բայց ստիպված են լինում կռվել՝ հանուն տեսակի գոյատևման և կենսատարածքի պահպանման:

Կոնֆլիկտ-հաղթանակ-սեփական տարածք. ահա հայոց ավանդական մշակութային հայրենիքի գաղափարի բաղձալի ալգորիթմը:

Մանասար և Բաղդասար

Վիշապասպան հերոսները երեքն են՝ Մանասար, Բաղդասար, մասամբ էլ՝ Մեծ Միեր: Առաջին երկուսը ջրային ծագմամբ առասպելական երկվորյակներ են⁴, վերջինը Մանասարի որդին է, որի անվան հետ է կապվում վիշապամարտի ընդամենը երկու պատում, մեկը ամբողջական⁵, մյուսը՝ թերի: Վեպի 47 պատումներից վիշապամարտը հանդիպում է ընդամենը 6 պատումներում, որոնց ընդհանրական դիպաշարի համաձայն՝ վիշապը մարդկանց գրկում է ջրից և միայն աղջիկ կլանելուց հետո է ջուր բաց թողնում⁶: Երկվորյակ եղբայրները անձանոթ մի քաղաքում կռվում են ջրարգել վիշապի դեմ, սպանում նրան, բացում քաղաք եկող աղբյուրի ակը: Նրանցից մեկն ամուսնանում է վիշապի երախից ազատված աղջկա հետ, մյուսն էլ, տարբեր պատումների համաձայն, գնում է Պղնձե, Օձ կամ այլ անուններով կոչվող քաղաքներ, սպանում է թնավոր վիշա-

¹ Հարությունյան Մ., Բանագիտական ակնարկներ, Երևան, 2010, էջ 123:

² Նույն տեղում, էջ 125:

³ Մ. Աբեղյանն իրավամբ «Մասնա ծոեր» հերոսավեպի պատմական հիշողությունների հարակցման, ժամանակագրական-աշխարհագրական փուլայնացման և վերջնաձևավորման ժամանակահատված է համարում 7-13-րդ դարերը (Աբեղյան Մ., Երկեր, հ. Ա, Երևան, 1966, էջ 347-348):

⁴ «Մասնա ծոերի» Մոկաց պատումներում երկվորյակ եղբայրներն ունեն գերբնական՝ ջրային ծագում, մինչդեռ Մշո պատումներում՝ բնական, իրական (տե՛ս Սահակյան Ա., «Մասնա ծոերի» պատումների քննական համեմատություն. Երևան, 1975, էջ 104):

⁵ Մասունցի Դավիթ. Հայ ժողովրդական հերոսավեպ, Երևան, 1981, էջեր 80-82:

⁶ Մասնա ծոեր, հ. Ա, Երևան, 1936, էջեր 842-844; Մասնա ծոեր, հ. Բ, մաս Բ, Երևան, 1951, էջեր 557-558:

պին կամ Բաբլաբայան հրեշին, կայծակե թրով քերթում կաշին և ամուսնանում Քառասուն ճող Ծամի կամ Քառասուն Ծամ Գոհարի հետ⁷: Առասպելական այդ դրվագներում վիշապն ընկալվում է իբրև այլազգի, օտար, իսկ վիշապամարտիկը՝ յուրային:

Դյուցազնավեպում հերոսների ամուսնությունը միշտ ուղեկցվում է կռվով, իսկ վիշապներն ու նրանց դեմ մղած կռվի առասպելային նախորդում է ամուսնությանը՝ իբրև կանխապայման՝ կա'մ աղջկա կողմից, կա'մ նրա հոր:

«Մասնա ծռեր» հերոսավեպի հենց առաջին՝ «Մանասար և Բաղդասար» ճյուղը սկսվում է Բաղդադի խալիֆայի և Հայոց թագավորի միջև ծագած հակամարտությամբ: Խալիֆան, հիացած Հայոց թագավորի դուստր Ծովինարի գեղեցկությամբ, բռնությամբ ուզում է տիրանալ նրան:

Պատմական տիպաբանությամբ հստակորեն առանձնացվում են հանդուրժողականության երեք ձևեր՝ կենսաբանական, սոցիալական և կրոնաազգային: Հանդուրժողականության կենսաբանական տիպը տարբերային է, գերծ որևէ սոցիալական բովանդակությունից և իրագործվում է բնագոյների, զգացմունքների և կրքերի միջոցով:

Հանդուրժողականությունը չի նշանակում սոցիալական անարդարության և բռնության նկատմամբ հանդուրժողական վերաբերմունքի ցուցաբերում, չի ենթադրում հրաժարում սեփական իրավունքներից, և, բնականաբար, խաչապաշտ արքան մերժում է կռապաշտ խալիֆային:

Թագավորն ասաց. - Ես հայ եմ, դու՝ արաբ, /Ես խաչապաշտ, դու՝ կռապաշտ,

Ի՞նչ բան է, որ ես իմ աղջիկ տամ քեզ: / Ես իմ աղջիկ չեմ իտա քեզ⁸:

Բաղդադի խալիֆայի՝ Ծովինարին կնության առնելու պահանջի մերժմամբ՝ հերոսավեպում հայ-տաճիկ, խաչապաշտ-կռապաշտ էթնիկ տարբերակվածությունը զարգանալով՝ արագորեն վերածվում է կրոնաազգային անհանդուրժողականության, մանավանդ որ Բաղդադի խալիֆային հարկատու Հայոց արքան փորձում է նվազեցնել բռնություն կիրառող կողմի անարդարացի առավելությունից (իշխող-հարկատու) բխող բացահայտ սոցիալական ազդեսիան, որը պայմանավորված է «շահերի, ռեսուրսների և ուժի միջև իրական տարբերություններով, կարծրատիպերով և անարդարության ընկալումով»⁹:

Զայրացած խալիֆան զորք է ուղարկում Հայաստան՝ զորապետներին հրամայելով ավերել Կապուտկողը և բերել Ծովինարին:

«Մասնա ծռեր» հերոսավեպում հարկահավաքների կողմից Ծովինարին տեսնելու միջադեպով «լատենտ (դեռևս չդրսևորված) կոնֆլիկտը, որը դիտարկելի չէ անգամ կոնֆլիկտի մասնակից կողմերի համար»¹⁰, խալիֆայի պահանջով տեղափոխվում է

⁷ Մասնա ծռեր, հ. Ա, էջեր 987-992:

⁸ Սասունցի Դավիթ. Հայ ժողովրդական հերոսավեպ, էջեր 4-5:

⁹ Փիրսոն դե Էսթրիե Թ., Դինամիկան // Կոնֆլիկտ (խմբագիրներ՝ Ս. Չելդելին, Դ. Դրաբման, Լ. Ֆասթ), Երևան, 2007, էջ 103:

¹⁰ Sandole D. J. D., Capturing the Complexity of Conflict: Dealing with Violet Ethnic Conflicts of the Post-Cold War Era. London: Pinter, p. 16-17.

անձնային և ներհոգեկան (խալիֆա-Շովինար), իսկ հետո՝ հասարակական և միջազգային (Բաղդադի արաբական խալիֆայություն-Հայոց երկիր) մակարդակներ¹¹: Իբրև գերիշխող կողմ՝ խալիֆան ոտնահարում է իրեն ենթակա հայերի շահերը, ինքնության և անգամ բուն գոյության իրավունքը:

Տեսնելով, որ իր պատճառով պետք է երկիրը և ժողովուրդը տուժեն, Շովինարը որոշում է զիջողության գնալ՝ լավ է մենակ ինքը պատուհասվի, «Վուր չերթամ, / Իմ խոր երկրը քար քաղըն, ավագ տը մաղըն, / Իս մեկ ջան իմ, երթամ կուրավիմ, աղիկ ի/ Քանց իմ խուր երկրը ավիրի»¹²: Եվ հարկադիր ամուսնությամբ երկիրն ասպատակությունից փրկելու վիպական դրվագով Շովինարը անձնային և ներհոգեկան մակարդակներում որոշում է ենթարկվել բռնություն կիրառող կողմի պահանջին, որպեսզի «բացասական խաղաղության»¹³ կողմնորոշումով կանխի «դեստրուկտիվ կոնֆլիկտի»¹⁴ հետևանքը՝ պատերազմը:

Սա հանդուրժողականության անհատական ձևն է, որի հիմքում ընկած է գոհողությունը: Իրականում հանդուրժողականությունը կամային մեծ ակտ է, որը ենթադրում է մեծահոգություն, հարգանք, ներողամտություն, խաղաղասիրություն, կարեկցանք, ազատախոհություն, բարի կամք:

Լսելով աղջկա վճիռը՝ Հայոց թագավորը համաձայնում է նրան ուղարկել խալիֆային: Սակայն Շովինարը ամուսնական կյանքից հրաժարվելու պայման է դնում՝ պահանջելով, որ խալիֆան մի ամբողջ տարի (տարբեր պատումներում ժամկետները փոփոխվում են) չմոտենա իրեն: Այլադավան ամուսինը այնքան է տենչում Շովինարին, որ արքայադստեր համար հատուկ դոյակ է կառուցել տալիս՝ հայ քահանայի հետ իր Աստծուն կանչելու, իր խաչը պաշտելու համար, իսկ ինքն էլ շարունակում է իր կուռքերին երկրպագել: Խալիֆայի հանդուրժողականությամբ՝ կոնֆլիկտը ժամանակավորապես կանխարգելվում է:

Բաղդադ գնալուց առաջ Շովինարը վերջին անգամ զբոսնում է հայրենի «աղբըրների վրա» և Կապույտ ծովի (Վանա լճի) ափին ծարավելով՝ երկնքին ուղղված նրա աղերսով ժայռի միջից հրաշքով Կաթնաղբյուր է բխում: Աղջիկը, անարատ կույս լինելով, իր խնամ մեկ ու կես բուռ ջրից հղիանում է: Բաղդադում, երբ Խալիֆան իմանում է Շովինարի հղիության մասին, որոշում է սպանել նրան: Կանխարգելված կոնֆլիկտը նորից

¹¹ Դենիս Ջ. Դ. Սանդոլին մշակել է տարբեր մակարդակներում կոնֆլիկտային գործընթացների տիպաբանությունը, որը բնութագրվում է սկզբնավորվելու, էսկալացիայի, վերահսկվող ընթացքի, դեսկալացիայի և որևէ ձևով դադարելու, օրինակ՝ կարգավորվելու, լուծվելու փուլերով (տե՛ս **Դենիս Ջ.Դ. Սանդոլի**, Տիպաբանությունը // Կոնֆլիկտ (խմբագիրներ՝ Ս.Չելդեյն, Դ.Դրաքման, Լ. Ֆասթ)), էջ 69:

¹² Մասնա ծոեր, հ. Ա, Երևան, 1936, էջ 309:

¹³ **Դենիս Ջ. Դ. Սանդոլի**, նշվ. աշխ., էջ 82:

¹⁴ Կոնֆլիկտի սկզբնապատճառը ակնհայտորեն անձնային է՝ պայմանավորված մարդկային բնույթով և սոցիալական իրավիճակներով կամ կառույցներով, որը Բաղդադի խալիֆայի՝ «հնարավոր դեստրուկտիվ վարքագծից փաստացի դեստրուկտիվ վարքագծի անցնելու գործողություն է» (տե՛ս **Ռուբինջուտեյն Ռ.Ե.**, Սկզբնապատճառներ // Կոնֆլիկտ (խմբագիրներ՝ Ս. Չելդեյն, Դ. Դրաքման, Լ. Ֆասթ)), էջեր 87-89:

վերաճում է բռնության, բայց Շովինարի խնդրանքով վճռի կատարումը հետաձգվում է մինչև ծննդաբերություն: Շովինարը երկու տղա է ծնում. լիքը բռից սերածը՝ խոշորակազմ Սանասարը, կիսատ բռից սերածը՝ փոքրամարմին Բաղդասարը: Խալիֆան տասը տարի ժամանակ է տալիս, որ մայրը սնուցի ու մեծացնի երեխաներին: Ժամանակը լրանալուն պես, երբ դահիճները գալիս են Շովինարին գլխատելու, ջրածին եղբայրները մարտնչում են նրանց դեմ, ապա հաղթում Խալիֆայի զորքին: Խալիֆան, տեսնելով երկվորյակ եղբայրների հզորությունը, համոզվում է նրանց մոր անմեղության մեջ և որոշում առերես հաշտվել նրա հետ:

Խալիֆան կրկին հարձակվում է Հայաստանի վրա, յոթ տարի պատերազմում և հայերից պարտություն կրելով՝ Սանասարին ու Բաղդասարին խոստանում է մատաղելի կուռքերին: Երկվորյակ եղբայրները երեխաներ են, և նրանց համար հասկանալի չէ, թե ինչու է իրենց հայր խալիֆան իրենց մահը ուզում: Աստծո կամոք, Շովինարը երազի մեջ իմանում է այդ ամենի մասին և, տղաներին Բաղդադից հեռացնելով, կանխում է նրանց զոհաբերությունը:

«Որոշ տեսաբաններ հավատացած են, որ ագրեսիվությունը հիմնարար բնագոյ է, որը էվոլյուցիոն ճնշումների ազդեցության տակ գենետիկորեն ծրագրավորվել է մեր մեջ»¹⁵: Այս տեսակետը ակտիվորեն շրջանառվում է հատկապես Կ. Լորենցի կողմից¹⁶:

Երկվորյակ եղբայրներն ապաստանում են լեռնոտ մի երկրում, հիմնում Սասնա բերդն ու քաղաքը և վերադառնալով՝ սպանում են իրենց բռնակալ հայրացուն, ազատում մորը, ինչը դարձյալ քողարկված կերպով աղերսվում է մի կողմից՝ հերոսավեպի առաջին ճյուղի վիշապասպանության առասպելությո՞ւնին, մյուս կողմից՝ «հայրեր և որդիներ» համամարդկային ընդհանրական կոնֆլիկտին:

Մեծ Մհեր

Երկրորդ ճյուղում հակամարտությունը ծագում է օտար նոր բռնակալի՝ Մսրամելիքի և Սանասարի կրտսեր որդու՝ Մեծ Մհերի միջև: Մհերը գոտեմարտում է հսկա առյուծի հետ և, երախը պատռելով, մեջտեղից կիսում: Այդ օրվանից Առյուծաձև Մհեր կոչված Սասնա նոր հերոսը սպանում է նաև Սպիտակ դևին ու ազատելով գեղեցկուհի Արմաղանին՝ ամուսնանում նրա հետ:

Մհերը հրաժարվում է Մսրամելիքին հարկ տալու և մենամարտում հաղթում է վերջինիս.

Էն ինչ Մհե'րն էր, ուժով էր,

Էն ինչ Մըսրա Մելիքն էր՝ խորամանկ էր, ֆանդով էր¹⁷:

Տեսնելով, որ անհնար է հաղթել Մհերին, Մելիքը հաշտվում է նրա հետ և հրաժարվում հարկերից: Մսրամելիքի մահից հետո նրա կինը՝ Իսմիլ Խաթունը, մի քաջ գավակ ունենալու, Մսրա օջախը կանգնեցնելու և հայի օջախը փչացնելու մտադրությամբ՝ կենակցում է Մեծ Մհերի հետ և ծնում է կրտսեր Մսրամելիքին՝ որպես Սասնա գլխավոր հակառակորդի:

¹⁵ Ռուբինյան Ռ. Ե., նշվ. աշխ., էջ 89:

¹⁶ Lorentz K.. On Agression. New York, 1974, Harcourt Brace, pp. 5-11.

¹⁷ Սասունցի Դավիթ. Հայ ժողովրդական հերոսավեպ, էջ 113:

Մասուցի Դավիթ

Ծնվում է Դավիթը՝ ծովածին վիշապամարտիկ Մանասարի թոռը և առյուծաձև Մհերի որդին։ Կնքված պայմանի համաձայն՝ մեռնում են նրա ծնողները՝ Մեծ Մհերն ու Արմաղանը։

Սա «հայրեր և որդիներ» կոնֆլիկտի ծպտված դրսևորումն է, որի կողմերը հերոսավեպում թեև մեծավ մասամբ անմիջականորեն հարաբերվելու հնարավորություն չունեն, բայց մեծապես տուժում են (հմմտ. Մասնա ծերի անհայր մանկությունը՝ համամարդկային ընդհանրական վարքի տեսանկյունից)։

Դավիթը ծնված պահից որբ է։ Հորեղբայրները, չկարողանալով նրան խնամել, սնուցելու համար ուղարկում են Իսմիլ Խաթունի մոտ։ Բայց մանուկ Դավիթը, ի սկզբանե, հրաժարվում է խորթ, օտար կնոջ կրծքից սնվել։ Սնուցման կոնֆլիկտը լուծվում է Դավթի համար Մասունից բերված յուղ ու մեղրով, իսկ գորացումը՝ Կաթնաղբյուրի ջրով։

Սկիզբ է դրվում մի նոր հակադրության՝ Դավիթ և կրտսեր Մսրամելիք, որը Դավթի հոր ապօրինի գավակն է, Դավթի եղբայրն ու երդվյալ թշնամին։

Մանկուց Դավիթը չի հանդուրժում բռնությունը և ոչ մի կերպ չի հնազանդվում Մսրամելիքին, ինչը անձնականից վերաճում է ազգային և սոցիալական սուր կոնֆլիկտի։ Մսրամելիքը Մասունից բռնությամբ հարկ է վերցնում, կին ու աղջիկ գերեվարում, կողոպտում է Մարութա վանքն ու կոտորում միաբանությանը։ Նա մեծ գորքով պաշարում է Մասունը, խմում, ցամաքեցնում է Բաթմանա գետը՝ սասունցիներին մատնելով ծարավի։ Իր այս վերջին գործողությամբ Մսրամելիքը համադրվում է հերոսավեպի առաջին ճյուղի ջրարգել վիշապին։ Կովից առաջ Մսրամելիքը Դավթին խարդավանքով զցում է հորը, ջրաղացքարով ծածկում, իսկ կովի ժամանակ, երբ հարվածներ տալու հերթը հասնում է Դավթին, Մելիքը վախից խախտում է մենամարտի պայմանները։ Նրա մայրն ու քույրը երկու անգամ կանխում են Դավթի հարվածները։ Երրորդ հարվածով Դավիթը հորում թաքնված Մսրամելիքին երկու կես է անում։

Դավիթը սպանում է հարամի դներին, լուծում ժողովրդի համար կարևոր սննդային ստրատեգիաների խնդիրը, Մասնա ամբարները լցնում գանձերով ու բարիքներով, իր համար ընդամենը մի ձի է վերցնում։ Դավիթն անպատվաբեր է համարում արգելանոցում փակված կենդանիներին որսալը. «Մարդն էլ գերին զարկի»¹⁸։

Դավթի մեջ խտացված են բոլոր հնարավոր համամարդկային կոնֆլիկտները։ Վերջինս ցեղը պահպանող, չարին հաղթող, բարին պաշտող, մարգինալ եղբայրացուի և հանգուցն որդու հետ հակամարտող, մեղք գործող և կնոջ դավով նահատակվող հերոս է։

Անձնական մակարդակում Դավիթը կոնֆլիկտ ունի նաև իր նշանած Զմշկիկ Մուլթանի հետ, որին լքելով՝ կին է առնում Կապուտկողի արքայադուստր, գեղեցկուհի Խանդութին։ Ծնվում է Փոքր Մհերը։

¹⁸ Նույն տեղում, էջ 185։

Փոքր Միեր

Փոքր Միերը հոր յոթ տարվա բացակայությունից հետո որոշում է գտնել նրան: Ճանապարհին հայր ու որդի առանց իրար ճանաչելու մենամարտում են: Դավիթը, Միերի բազկին տեսնելով իր ապարանջանը, նրան հասկացնում է, որ իր որդին է:

Տղան իրիշկեց վեր իր թևին, /Տեսավ՝ ոսկի բազբանդ կապած է.

Լացեց, հասավ Դավթի ձեռք պագեց, սասց./-Իմ հեր դու՞ն ես, ես քե մեղա¹⁹:

Բայց չնեղելով իր հետ մենամարտած որդու հանդգությունը՝ Դավիթը նրան անիծում է. «Անմա՛հ ըլնես, անժառա՛նգ»²⁰:

Դավիթը սպանվում է Չմշկիկ Սուլթանի աղջկա թունավոր նետից, որի պատճառը՝ մի կողմից հոր և դստեր սառեցված հարաբերությունների հետևյալ ֆիլիտային վարքն է, մյուս կողմից՝ Չմշկիկ Սուլթանի իգական կոնֆլիկտի վրեժը: Անիծված Փոքր Միերը, այնուամենայնիվ, քաջաբար կռվում և հաղթում է իր հոր թշնամի յոթ թագավորներին, սպանում է Չմշկիկ Սուլթանին՝ լուծելով իր հոր վրեժը և ամուսնանում գեղեցկուհի Գոհարի հետ: Սակայն հոր անեծքը կատարվում է, և անմահ ու անժառանգ Միերը փակվում է Վանա քար կռչված մի ժայռի մեջ:

Որդին հոր անեծքով քարի մեջ գտնում է իր մահը (անպտություն) և, միաժամանակ, քարի մեջ փակվելով, անմահանում է՝ հակամարտությունը քողարկելով սոցիալական առավել բարվոք կեցության և արդարության հնարավորություններ որոնելու մեջ:

Եզրահանգում. «Փոքր Միեր» ճյուղով վիպական սերնդափոխությունն ընդհատվում է, հերոսավեպը վերջանում է, բայց Սասնա վերջին դյուցազունը շարունակում է մնալ հակամարտության մեջ թե՛ իր, թե՛ աշխարհի հետ, քանի դեռ արդարություն ու բարօրություն խորհրդանշող հացահատիկների՝ ֆիզիկական չափերի աննախադեպ մեծացումը շարունակում է մնալ ժայռից դուրս գալու առասպելաբանական նախապայման՝ հին աշխարհի կործանման ու նորի վերաշինման համար, ինչը դարձյալ կոնֆլիկտ է բանականի (ոացիոնալի) և ոչ բանականի (իռացիոնալի) կարգավորման միջև:

КОНФЛИКТ В ЭПОСЕ «САСУНСКИЕ УДАЛЬЦЫ»

Այրաпетян Т.

Ключевые слова: фольклор, эпос, конфликт, агрессия, примирение.

Героический эпос «Сасунские удальцы» был достаточно детально исследован с точки зрения филологии и мифологии. Целью данной статьи является изучение эпических героев четырех ветвей, их связь между поколениями, поведение в конфликтных ситуациях (близнецы, родители и дети - общий конфликт, свой – чужой, этническая дифференциация с точки зрения религии, преднамеренное истребление поколений противником, агрессия против

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 285:

²⁰ Նույնը:

вида, жизненного пространства и ресурсов и т. д). Предпринята попытка выявить ситуативные, стратегические и культурные факторы, при помощи которых герои находят пути выхода из конфликтных ситуаций и нахождения возможных путей примирения.

CONFLICT IN THE EPIC “DAREDEVILS OF SASOUN”

Hayrapetyan T.

Key words: *folklore, heroic epic, conflict, aggression, reconciliation.*

Armenian heroic epic the “Daredevils of Sasoun” has undergone rather detailed examination from the point of view of philology and mythology. The aim of the article is to study the heroes of the epic from the four branches and their generations in conflict situations (twins, parents and children - a common conflict, ethnic differentiation, with emphasis on religion and generations, aggression against each other, living space and resources, etc.). An attempt has been made to identify the situational, strategic and cultural factors of the heroes' steps for finding a way out from conflict and its reconciliation.

Գ ր ա կ ա ն լ թ յ ո ն

1. Աբեղյան Մ., Երկեր, հ. Ա, Երևան, 1966, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ.:
2. Դենիս Սանդոլի Ջ.Դ., Տիպաբանությունը// Կոնֆլիկտ (խմբագիրներ՝ Ս. Չելդելին, Դ. Դրաքման, Լ.Ֆասթ), Երևան, 2007, Զանգակ-97 հրատ., Հայաստանում ԱՄՆ Դեսպանություն, էջեր 68-86:
3. Թամրա Փիրսոն դե Էսթրիե, Դինամիկան // Կոնֆլիկտ (խմբագիրներ՝ Ս. Չելդելին, Դ. Դրաքման, Լ. Ֆասթ), էջեր 103-128:
4. Հարությունյան Ս., Բանագիտական ակնարկներ, Երևան, 2010, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ.:
5. Ռուբինշտեյն Ռ. Ե., Սկզբնապատճառները // Կոնֆլիկտ (խմբագիրներ՝ Ս. Չելդելին, Դ. Դրաքման, Լ. Ֆասթ), էջեր 87-102:
6. Սահակյան Ա., «Սասնա ծռերի» պատումների քննական համեմատություն, Երևան, 1975, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ.:
7. Սասնա ծռեր, հ. Ա, Երևան, 1936, Հայպետհրատ:
8. Սասնա ծռեր, հ. Բ, մաս Բ, Երևան, 1951, Հայպետհրատ:
9. Սասունցի Դավիթ. Հայ ժողովրդական հերոսավեպ, Երևան, 1981, «Լույս» հրատ.:
10. Бутовская М. Л., Тайны пола, мужчина и женщина в зеркале эволюции, Фрязино, «БЕК 2», 2004.
11. Sandole D. J. D., Capturing the Complexity of Conflict: Dealing with Violet Ethnic Conflicts of the Post-Cold War Era. London: Pinter.
12. Iorenz K., On Aggression. New York, 1974, Harcourt Brace.

Ընդունվել է՝ 16. 06. 2021
Գրախոսվել է՝ 02. 10. 2021
Հանձնվել է տպ.՝ 15. 10. 2021

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Թամար ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ՝ բանասիրական գիտությունների դոկտոր,
ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող,
Երևանի պետական համալսարանի մշակութաբանության ամբիոնի դոցենտ
Էլ. հասցե՝ tamar.hayrapetyan@gmail.com